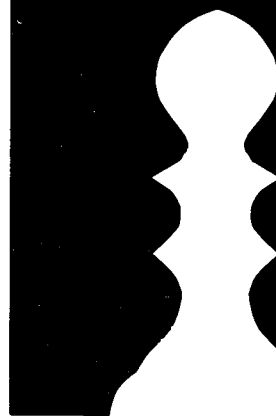

מיור א' ויורו

שחמט ועקרונות המלחמה

אומרים כי האסטרטגיה חדלה להיות נחלת אנשי-צבא בלבד, ועניינה עתה לרבים. גם השחמט — עניינו לא רק לאנשים היושבים ליד הלוח. רבים המשחקים במשחק זה.

שחמט ומלחמה

שחמט הוא משחק של אסטרטגיה וטקטיקה. מלחמה אינה משחק כלל ועיקר; אולם ה־אסטרטג הטקטיקן, כמותו כשחקן השחמט, מקפיד על כללי־סוד אשר חובה לקיימם כדי לזכות בניצחון. לאותם תלמידי שחמט שיחפצו להתעמק בדמיון שבין השחמט למלחמה ביתר פירוט, אני מביא את עקרונות־המלחמה המוכרים, כאנלוגיה מתאימה לכללי שחמט.

בחירת המטרה והדבקות בה

עקרון־האב; כאן אין בפנינו כל ברירה אחרת. המטרה היא „להביס את המלך של היריב“. לעתים, מוגבלות התחרויות בזמן או במספר המסעים — שני גורמים חשובים שיש ליתן עליהם את הדעת. המטרות הטקטיות, לעומת זאת, עשויות להשתנות לגבי כל קטע של לוח־השחמט, כאשר „דיביזיות“ או „כוחות־משימה“ עורכים מבצעים בעלי מטרה מוגבלת — אך, כולן מכוונות אל המטרה העליונה. יתכן, למשל, כי המצב מחייב הצרחה דחופה, כדי למנוע התקפה מוחצת של האויב; אך בו בזמן יימצא איזור של מטרות שכדאי להפעיל בו את הרצים ואת הסוסים. ובאותה עת אפשר שנמצא, כי מן הראוי לאבטח את מרכז הלוח על־ידי החיילים.

צעד תמיד אל נוכח פני המערכה — או קבל את התבוסה הבלתי־נמנעת.

הפתעה

להפתעה נודעת השפעה יעילה ורבת־עצמה במלחמה. יש לעשות כל מאמץ כדי להפתיע את האויב — ולהישמר מן ההפתעות שבאמתחתו. לכאורה נראה, כי אי־אפשר למצוא דמיון בין שחמט למלחמה בנושא זה, שהרי בשחמט לא תיתכנה שתי פעולות בעת־ובעונה אחת. אך משנבחן את משחקיהם של רבי־האמנים בשחמט, ניתן למצוא דוגמאות איך ספור לשימוש שנעשה בהפתעה. בשחמט ניתן להפתיע את האויב בכך שנטמין לו פח, בהציענו לו מטרות מושכות וכדאיות, או בערכנו התקפת הסחה על אגף אחד לפני שננחית מהלומה מוחצת באגף אחר; או בתכסיס הנועז ביותר — הקרבת המלכה. מעשה אחרון זה מאלץ את היריב להוריד את מלכתו המוצעת לו במהלך נועז, המלווה תמיד בסדרה הרסנית של מהלכי כפיה, ובמפלה בלתי־נמנעת. כב־מלחמה גם בשחמט ניתן לעשות שימוש ביסודות ההפתעה — סודיות, הטעיה, מקוריות, העזה ומהירות. גם בשחמט גורם המהירות הוא חיוני ביותר.

בטחון

כל מפקד אחראי לבטחון כוחותיו. שחקן השחמט אחראי בצורה דומה לבטחון כליו. יש לאבטח את המלך בכל מחיר, בהיותו המטרה הראשונה במעלה. ברוב המקרים נעשית אבטחה זו על־ידי מהלכי הצרחה מוקדמים, ולא — יש לנקוט בצעדים לאבטחת המלך נגד התקפות פתע. יש להימנע בכל מחיר מן הפיתוי לפתוח במתקפה בטרם ננקטו צעדים מתאימים לאבטחת המלך.

השגיאה הרווחת ביותר בין שחקנים פזיזים היא ההילכדות במט על־ידי צריח היריב, בעוד שהמלך שלו מוצב בשורה הראשונה, חסום על־ידי שורת חייליו. בדרך כלל נהנה המפסיד האומלל מעליונות מכרעת בזמן מפלתו; אך הוא לא הקפיד דיו על עקרונות הבטחון.

יש לאבטח בצורה דומה גם את הכלים האחרים ואת החיילים, על־ידי סיוע הדדי או ע"י מתן חיפוי, שאם לא כן צפויה מפלה הדרגתית. יתרה מזו, יש לתכנן את הסיוע ההדדי כך שחילופי־כלים יגרמו נזק שווה לשני הצדדים. אל לנו להקריב רץ תמורת חייל, או צריח תמורת סוס. ברור שלמלכה אין כל תחליף. אך שוב, כבמלחמה, הקרבות כאלה הן צו השעה, אחר שיקול מדוקדק של היתרונות האסטרטגיים והטקטיים הצפויים מהן.

גמישות

גמישות־מחשבה ומהירות־החלטה הן גורמים חיוניים בשחמט תחרותי, בו קיימת הגבלת זמן. ניידות פיסית, אסטרטגית וטקטית, הכרחית בשחמט

כל מצב מחייב נקיטת טכניקה נפרדת, שבה יש להשתמש לשם הפעלה תכליתית, ועל־ידי כך נוצרת מטרות משנה נפרדת ומוגבלת, אותה יש לבחון לאור המטרה העליונה. יש לשקול את מטרות־המשנה לכל פרטיהן ולהעריך נכונה את המצב, שאם לא כן תיפגע המטרה העליונה.

משהחליט השחקן מהי הדרך התכליתית ביותר, עומדת בפניו עדיין אפשרויות אחדות להמשך המשחק; כל אפשרות ומטרותיה המוגבלות בצדה. המטרות, כמבצעים צבאיים, ישתנו רק אם יוצר מצב שונה, המחייב הערכה מחודשת ותכנית חדשה.

שחקני שחמט נכשלים לעתים קרובות על־ידי שינוי מטרותיהם, וממילא אף תכניותיהם, לאור מעשיו של היריב. התפתחויות כאלה מביאות תמיד לכישלון חרוץ, ממש כשינוי תכנית במבצע צבאי כשהקרב כבר החל. עקרון זה הובא ראשונה, בהיותו „עקרון־האב“. העקרונות הבאים לא יובאו לפי סדר מיוחד, כיוון שחשיבותם היחסית משתנה בהתאם לאופיו של כל משחק.

ריכוז הכוח

כדי לנצח במלחמה, חיוני לרכז כוח עדיף על זה של האויב בזמן ובמקום המכריעים. אין זה מחייב בהכרח ריכוז כוח בהמונים, כי אם פריסת הכוחות כך שניתן יהא להנחית את המהלומה המכרעת בזמן ובמקום הדרושים, או להפעילם נגד איומי האויב. בשחמט, יבטיחו הצבה שקולה של הכלים ותכנון נכון של מערך החיילים אפשרות להפעילם נגד כל איזור־מטרה בשעת הצורך. על השחקנים להיזהר מן הפח הטמון בריכוזו של כוח המחץ כולו — על־ידי הצבת רצים, סוסים, צריחים ואף המלכה במשבצות גובלות — במחשבה שבכך מושג הריכוז הנכון. ריכוז זה לעתים קרובות אינו אלא אשליה ועלול להמיט שואה, ממש כשם שמטרה צבאית גדולה עלולה להזמין הרס. כלים אלה משיגים, בדרך כלל, ריכוז מעולה מבסיסים מאובטחים, המקנים להם „קוי־אש“ יעילים אל שטח־מאבק, כך שהם מסוגלים להתאחד להתקפה, להגנה, להתקפת־נגד או לחיפוי על נסיגה, על־פי הצרכים.

פעולה תוקפנית

פעולה תוקפנית חיונית להשגת ניצחון. לעתים היא מתעכבת אך כל־עוד ננקטת היזמה ובלא יציאה למתקפה, אין לנצח בשחמט. כבמלחמה, אם אין דב־קים בעקרון חיוני זה, לא יוכל השחקן המנוסה ביותר לקוות לזכות. אפילו יגן השחקן על מלכו בכל מאודו בסוככו עליו במסך חיילים ובשרשרת כלים רבי־עצמה, יזכה יריב תוקפני בניצחון, בכפותו החלפות־כלים מחושבות היטב; וכאשר לבסוף יטוהר הלוח — יזכה התוקפן בעמדת יתרון; הוא יהיה ערוך להסתערות הסופית על יריבו התשוש, בעוד שמלכו שלו שוכן לבטח הרחק מזירת ההתמודדות.

במלחמה. בלעדיה לא יתכן ריכוז מהיר במקום ובזמן המכריעים. בשחמט, הסוס הוא האמצעי הטוב ביותר כדי להשיג גמישות בתנועה — אך יש לתכנן את כל מערך החיילים ופריסת הכלים, כך שניתן יהא לתמרן בהם בצורה היעילה ביותר. לקראת סיום המשחק, „הכתרה” מוצלחת של החיילים חיונית ביותר להשגת ניצחון. הדרך הטובה ביותר לעשות זאת היא הזזתם של חיילים, שכבר חלפו על-פני חיילי היריב, בטורים המרוחקים מרחק רב זה מזה. לא יהיה לאל ידו של היריב למנוע „הכתרת” חיילים זו, אלא אם כן נהנה הוא מגמישות תנועה, שכן כליו לא יוכלו להשיג את החיילים.

יש והגמישות נפגמת על-ידי חסימות עצמיות, שנגרמו בשל חוסר תשומת-לב. אלה מרתקות את כליו של השחקן למשבצות שאין בהן תועלת. על היריב להפיק תועלת מחסימות אלה, במידת האפשר, בכך שיחסום יותר ויותר אותו איזור.

היסכון בנחות

העקרון גורס שימוש מאוזן בנחות, ושימוש שקול בכל המשאבים במטרה להשיג ריכוז יעיל בזמן ובמקום המכריעים. בשחמט, נודעת להצבה הנכונה של הכלים השונים, בהתאם לכושרם, חשיבות עליונה של תכנית פעולה. הטירון השולח את המלכה לעברו האחר של הלוח לערוך מה שנראה כפשיטות הרסניות, בלא שווידא את המשך פעולתם של שאר כוחותיו, שוגה שגיאה קלאסית, שתוצאותיה חמורות. ללא ספק הוא ייתקל באויב חלש מעט בכוחו, אך פרוס כהלכה למתקפה יעילה, בעוד שכליו שלו יהיו חסומים ללא הגנה, וכלואים בתוך מגן חייליו. שחמט תחרותי מכ-תיב פיתוח מהיר של הכלים, והשחקן שנבצר ממנו לעשות כן יימצא בעמדה נחותה מאוד לקראת סיום המשחק. הטירון מזיז, ללא הצדקה, אותו כלי יותר מפעם אחת בשלב מוקדם של המשחק, והתוצאה היא העדר פריסה.

שיתוף-פעולה

שיתוף-פעולה מביא לתיאום בין כל היחידות, כדי להשיג מאמץ משולב מקסימלי. התלות הפנימית בין כלי-המשחק השונים חיונית בשחמט, כשם שחיוני כי ישררו יחסים טובים ושאפה לשיתוף-פעולה בין יחידות ושירותים במלחמה מודרנית. לפיכך עלינו להימנע משליחת המלכה, הרצים או הסוסים למשימות-יחיד ללא סיוע מתאים, ואל לנו לאפשר ליריב ללכוד חיילים בודדים, שחלפו על פני מערכו.

מנהלה ומוראל

שני עקרונות חיוניים אלה מובאים בצוותא כדי להדגיש את חשיבותם המצטברת. הם משלימים זה את זה במלחמה, שכן בלא מנהלה טובה ירד המוראל. בתחרויות-שחמט נודעת חשיבות רבה לתכ-

נון הזמן, והשחקנים מצויים בלחץ ובמתוחות עצר-מים. המוראל של אותם שחקנים מגיע לשפל המדרגה בהימצאם במצוקת-זמן, אלא אם כן ידעו כיצד לתכנן את זמנם. רבי-אמנים רבים הפסידו משחקים שיכלו לזכות בהם, אך בשל כך שהמוראל שלהם התמוטט לקראת סיום המשחק: העונש על מנהלה גרועה. כיוון שגורם זה חשוב ביותר, מן הראוי לדון בבחינות נוספות שלו בשחמט.

בניגוד לאנשים בשדה-הקרב, אין לכלים על לוח-השח-מט רגשות, פחדים, תקוות, אומץ ומכשלות-אנוש; אך על השחקן לפעול כמפקד עליון של כליו, ולראות עצמו כחלק מהם. רק בדרך זו יוכל להגיע להבנה עמוקה החיונית כל-כך לניהול מוצלח של משחק מק-סים זה. כיוון שעל השחקן ליטול על עצמו תפקיד זה, הרי הוא, ולא כליו, ייעשה מטרה לדמורליזציה וללוחמה פסיכולוגית. דבר זה מושג על-ידי תחבולות אחדות. הדיבור בשחמט אסור, להוציא המלים „שח” „שחמט”; על-כן יש לנהל פעולה פסיכולוגית בדרך מיוחדת. להלן תחבולות אחדות מתוך רבות אפשריות:

- הצץ תכופות אל השעון באופן גלוי, כשהיריב נתון במצוקת זמן.
- העמד פנים מודאגות והיאנח בטרם תערוך מסע המיועד לטמון מלכודת לרגלי היריב.
- העמד פנים שמחות כשהיריב עומד לערוך מסע שיביא שואה עליו. דבר זה ירפה את ידיו, ויעשהו זהיר יתר על המידה.
- ערוך מסעים מהירים והחלטיים, כאשר במוחך מנקר הספק אם יש בהם טעם.
- ערוך מסעים הססניים, כביכול בלב ולב, בקוותך להפתיע במסע הבא.
- בעוד אתה מקדם את חייליך אל סוף הלוח, השתע-שע במלכה שנלכדה קודם-לכן על-ידי היריב. דבר זה נוטע בו תחושת פחד, במיוחד בהיותו נתון במצוקת-זמן.
- התרומם מן הכיסא בין מסעך, והתהלך מסביב לחדר נושם נשימות-יוגה עמוקות. נראה כי 50 כפיפות-ברך בזו אחר זו יטילו מורא על יריבים אחדים.

מסקנה

אנו ממליצים בפני תלמיד שחמט לשיסלל לעקרונות המשחק אותם מנינו. ראוי לציין כי הדבקות גרידא בעקרונות מלחמה, בלי לנצל כל הזדמנות לכפור בהם לפני היריב, לא תשיג הצלחה מירבית. אם נתייחס אל משחק השחמט כאל פעולה הדורשת מחשבה הגיונית, בדומה לזו הנדרשת לצורך הערכה צבאית, כי אז יוכלו המבקשים עניין אינ-טלקטואלי ליהנות הנאה מרובה מהמשחק.